



# Maglovit put ka Katovicama – šta nas čeka na COPu 24?

MIRKO POPOVIĆ

Novembar 2018.

- Pri porastu temperature od jednog stepena svet se već suočava sa drastičnim posledicama promene klime u vidu vremenskih nepogoda, porastu nivoa mora i topljenju arktičkog leda. Zadržavanje porasta globalne temperature na 1,5 stepeni u odnosu na predindustrijski period zahteva brze i dalekosežne promene u svim segmentima društva (IPCC).
- Posle tri godine stabilizacije emisije CO<sub>2</sub> u energetsom sektoru su porasle u 2017. godini i dostigle istorijski maksimum od 32,5 Gt. Ova činjenica predstavlja očigledno upozorenje da trenutni napor u borbi protiv klimatskih promena nisu dovoljni za ispunjenje ciljeva Pariskog sporazuma. Svaki napor ka smanjenju emisija i ispunjavanju klimatskih ciljeva mora uključivati energetske sektor koji i dalje proizvodi 2/3 ukupnih emisija gasova sa efektom staklene bašte (IEA).
- Srbija na globalnom nivou doprinosi emisijama gasova sa efektom staklene bašte sa 0,18%. Međutim u 2015. i 2016. zabeležen je porast emisija u sektoru energetike (IEA). Udeo obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji u 2016. (20,9%) je pao ispod nivoa iz 2009. (21,2%). Očigledan je zastoj u usvajanju Zakona o klimatskim promenama u Srbiji i izradi Nacionalne strategije za borbu protiv klimatskih promena. Potrebno je unaprediti pouzdanost i pristupačnost podataka o emisijama gasova sa efektom staklene bašte i unaprediti komunikaciju i učešće javnosti u kreiranju odgovorne i održive klimatske politike.

<b>Sadržaj</b>	<b>Klimatske promene tri godine posle Pariskog sporazuma</b> . . . . .	<b>3</b>
	Pariski sporazum i status ratifikacije . . . . .	<b>3</b>
	Koliko nacionalni doprinosi smanjenju emisija doprinose smanjenju globalnog zagrevanja? . . . . .	<b>3</b>
	Politička klima uoči COP-a 24 . . . . .	<b>4</b>
	Paris Rulebook – ključni dokument za sprovođenje Sporazuma . . . . .	<b>4</b>
	Klimatska politika u Srbiji - gde smo i šta da radimo? . . . . .	<b>5</b>
	Preporuke za unapređenje klimatske politike u Srbiji i uključivanje u globalni dogovor o borbi protiv klimatskih promena . . . . .	<b>7</b>
	Spisak korišćenih izvora i literature . . . . .	<b>8</b>

## Klimatske promene tri godine posle Pariskog sporazuma

*„Ono što zemlje potpisnice dogovore i urade u Poljskoj odrediće pravac klimatske politike u godinama koje dolaze. Dogovor u Poljskoj će nas ili približiti ostvarenju ciljeva Pariskog sporazuma – ograničenju porasta temperature na 1,5 do 2 stepena, ili će klimatske pregovore povesti u suprotnom smeru čineći odgovor na klimatske promene težim i skupljim. Od presudnog je značaja za COP24 da nas usmeri ka povećanju zajedničkih ambicija i smanjenju emisija u naredne dve godine – pre svega kroz podnošenje revidiranih nacionalnih klimatskih planova, odnosno doprinosa smanjenju emisija (NDCs) u 2020.“<sup>1</sup>*

*COP24: The Biggest Immediate Opportunity for Countries to Step Up Climate Action, Eliza Norhtrop, World Resources Institute*

### Pariski sporazum i status ratifikacije

Na Samitu Okvirne konvencije o klimatskim promenama<sup>2</sup> u Parizu (COP21), u decembru 2015. godine, potpisan je Pariski sporazum. Sporazum je rezultat konsenzusa između 195 potpisnica Okvirne konvencije i predstavlja značajan, često nazivan i istorijski, globalni dogovor o zajedničkoj borbi protiv negativnih uticaja klimatskih promena. Ključna mera u borbi protiv klimatskih promena je smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte, odnosno smanjenje antropogenog uticaja na globalno zagrevanje. Sporazumom se utvrđuju i mere za prilagođavanje na izmenjene klimatske uslove (adaptacija) i finansiranje borbe protiv klimatskih promena. Pariski sporazum sadrži tri ključna cilja:

1. zadržati porast prosečne globalne temperature ispod 2 stepena, u odnosu na predindustrijski period, uz napore da se porast temperature zadrži ispod 1,5 stepeni;
2. povećati sposobnost adaptacije na negativne uticaje promene klime, ojačati otpornost na klimatske promene i podržati razvoj zasnovan na niskoj emisiji gasova sa efektom staklene bašte;

3. obezbediti stabilno finansiranje na putu ka niskim emisijama i razvoju zasnovanom na otpornosti na klimatske promene.

Pariski sporazum je stupio na snagu 4. novembra 2016. godine, mesec dana nakon što je 55 zemalja koje globalnim emisijama doprinose sa 55% ratifikovalo sporazum.

Tri godine nakon samita u Parizu Sporazum je ratifikovan u 184 zemlje, od 197 potpisnica UNFCCC. Među zemljama koje još nisu ratifikovale Pariski sporazum nalaze se i veliki globalni emiteri kao što su Rusija i Turska.

Republika Srbija je ratifikovala Pariski sporazum 29. maja 2017. godine.

### Koliko nacionalni doprinosi smanjenju emisija doprinose smanjenju globalnog zagrevanja?

U susret COP-u 21 potpisnice UNFCCC-a imale su obavezu da izveste o nameranim doprinosima smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte i drugim merama borbe protiv klimatskih promena (Intended Nationally Determinated Contributions - INDCs). Smanjenje emisija nedvosmisleno predstavlja ključnu meru za ostvarenje ciljeva Pariskog sporazuma i najznačajniju obavezu potpisnica Konvencije. Potpisnice konvencije imale su slobodu da same odrede nivo doprinosa smanjenju emisija i utvrde mere za njihovo dostizanje. Prema analizama koje su sprovedene nakon 1. oktobra 2015. (krajnji rok za podnošenje INDC-a) iskazani doprinosi predstavljaju značajan napredak ka smanjenju globalnog zagrevanja ali nije izvesno da mogu da obezbede zadržavanje porasta temperature ispod dva stepena, što je cilj Pariskog sporazuma. Poslednji UNEP izveštaj o jazu u emisijama (Emissions Gap Report 2018) potvrđuje ovaj zaključak. Prema izveštaju UNEP-a put koji je utvrđen sadašnjim INDCs vodi ka porastu globalne temperature od tri stepena do 2100, a većina zemalja još uvek nije na putu da ostvari svoje nameravane doprinose. Zbog toga je neophodno da zemlje posvete više napora ostvarenju svojih ciljeva. Istovremeno, ambiciozniji NDCs su neophodni do 2020. Potpisnice Sporazuma imaju obavezu da

<sup>1</sup> Nezvanični prevod autora.

<sup>2</sup> United Nation Framework Convention on Climate Change – UNFCCC.

nakon pet godina izvrše reviziju svojih nacionalnih doprinosa ali je podatak o delotvornosti postojećih mera pokrenuo debatu o potrebi revizije već 2018. godine.

#### Politička klima uoči COP-a 24

Od 2. do 14. decembra održava se 24. Samit UNFCCC-a, COP24. Samit se održava u Katovicama, jednom od centara industrije uglja u Poljskoj, zemlji koja je već bila domaćin dva klimatska samita.

Prema rečima izvršne sekretarke UNFCCC, Patricije Espinoze, predstojeći COP24 u Katovicama će biti Pariz 2.0 – samit na kome će fragmenti klimatskih pregovora biti sklopljeni u celinu kako bi bila omogućena primena Pariskog sporazuma. Međutim, Esponoza je naglasila da će 2018. godina biti veoma kompleksna kada su u pitanju pregovori o borbi protiv klimatskih promena.

Usvajanje Smernica za sprovođenje Pariskog sporazuma (*Paris Agreement Rulebook*), povećanje ciljeva za smanjenje emisija nakon 2020. godine i obezbeđivanje finansiranja za borbu protiv klimatskih promena u zemljama u razvoju predstavljaju ključne očekivane ishode COP-a 24.

Međutim, COP24 se odvija u značajno izmenjenim okolnostima u odnosu na 2015. godinu. Emisije ugljen-dioksida iz sektora energetike su porasle u 2017. godini u odnosu na prethodne tri godine. Poslednji izveštaj Međuvladinog panela o klimatskim promenama (*Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC*) iz oktobra ove godine naglašava da će zadržavanje porasta globalne temperature na 1,5 stepeni u odnosu na predindustrijski period zahtevati brze i dalekosežne promene u svim segmentima društva, kao i da je svet već suočen sa posledicama porasta temperature od jednog stepena koje se manifestuju, između ostalog, kroz vremenske nepogode, porast nivoa mora i topljenje arktičkog leda. IPCC izveštaj naglašava da negativni uticaji klimatskih promena mogu biti značajno manji pri porastu temperature za 1,5 stepeni nego u slučaju porasta od dva stepena.

U političkom smislu najava američkog predsednika Donalda Trampa o povlačenju SAD iz klimatskog sporazuma (jun 2017.) nepovoljno je uticala na globalnu dinamiku klimatskih pregovora. SAD još uvek nisu zvanično istupile iz Sporazuma i to, prema odredbama Sporazuma, ne bi bilo moguće do 2020. godine. Najava Donalda Trampa o istupanju iz Sporazuma pokrenula je diplomatsku akciju država koje aktivno podržavaju klimatske pregovore, a posebno Evropske unije. Iskustva prethodnih pregovora o Kjoto protokolu i Sporazumu iz Kopenhagena pokazala su da stavovi SAD i Kine mogu imati presudan uticaj na globalni klimatski dogovor. Na samitu u Briselu, u junu 2018, EU, Kina i Kanada su potvrdile privrženost Pariskom sporazumu i otklonile mogućnost njegovog preispitivanja. Međutim, izazov za budućnost globalne borbe protiv klimatskih promena predstavlja činjenica da je u Kini u 2017. i 2018. zabeležen značajan porast emisija CO<sub>2</sub>. Prema IEA podacima više od 40% emisija iz energetskog sektora u 2017. potiče iz Kine i Indije. Skeptični stav prema globalnim naporima u borbi protiv klimatskih promena iskazao je i bivši premijer Australije, Toni Ebot, naglasivši da ne bi potpisao Pariski sporazum da je znao da će se SAD povući. Dolazak Haira Bolsonara na mesto predsednika Brazila takođe bi moglo da ima negativne implikacije na klimatske pregovore, imajući u vidu da je ovaj političar, poznat po klimatskom skepticizmu, tokom predsedničke kampanje najavljivao povlačenje Brazila iz Pariskog sporazuma.

Paris Rulebook – ključni dokument za sprovođenje Sporazuma

Smernice za sprovođenje Pariskog sporazuma (*Paris Rulebook*) predstavljale su ključni predmet klimatskih pregovora u 2018. godini. Zbog dugotrajnih pregovora i neizvesnosti ishoda Predsednik Vlade Fidžija, Frank Bainimarama, tokom klimatskim razgovora u Bonu, u septembru ove godine, upozorio da članice UNFCCC nisu spremne za pregovore u Katovicama.

Smernice bi, pre svega, trebalo da utvrde procedure za monitoring i izveštavanje o emisijama gasova sa efektom staklene bašte i drugim me-

rama borbe protiv klimatskih promena. Takođe, Smernicama bi trebalo da bude omogućeno funkcionalno finansiranje. Član 9 Pariskog sporazuma predviđeno je da će razvijene zemlje obezbediti finansijske resurse za podršku zemljama u razvoju u primeni mera adaptacije ublažavanja efekata klimatskih promena. Do 2020. trebalo bi da bude obezbeđeno 100 milijardi dolara godišnje za finansiranje aktivnosti u zemljama u razvoju. Značaj Smernica ogleda se i u tome što bi ovaj dokument trebalo da obezbedi i procedure za transparentno i odgovorno upravljanje finansijama. Ključni aspekt pregovora u Katovicama odnosiće se upravo na finansiranje i razvijene industrijske zemlje koje bi trebalo da obezbede pouzdane izvore finansiranja kako bi realizacija mera adaptacije i mitigacije bila moguća na globalnom nivou.

Klimatska politika u Srbiji - gde smo i šta da radimo?

Kao država koja se nalazi u procesu pristupanja EU Srbija bi svoju klimatsku politiku trebalo da usaglašava sa ciljevima Unije, u pogledu smanjenja emisija gasova, unapređenja energetske efikasnosti i upotrebe obnovljivih izvora energije. U poslednjem Izveštaju za Srbiju Evropske komisija posebno naglašava da bi Srbija trebalo da se posveti primeni Pariskog sporazuma i izradi sveobuhvatnu strategiju za borbu protiv klimatskih promena. Ova strategija bi trebalo da bude usklađena sa EU ciljevima za klimu i energiju do 2030. godine i integrisana u sve relevantne javne politike.

Takođe, kao članica Energetske zajednice Srbija je preuzela obaveze čije ispunjavanje doprinosi približavanju EU ciljevima 2030, ali i usklađivanju sa energetsom i klimatskom politikom koja je u EU ustanovljena stvaranjem Energetske unije. Jedan od ključnih instrumenata za sprovođenje EU energetske i klimatske politike na nacionalnom nivou predstavljaju nacionalni energetske i klimatski planovi.

Ministarski savet Energetske zajednice je u januaru 2018. godine objavio Preporuku (2018/01/MCEnC) o pripremi za izradu integrisanih nacionalnih energetskih i klimatskih planova potpisnica

Ugovora o Energetskoj zajednici. Integrisani energetske i klimatski planovi obezbediće monitoring i izveštavanje o ostvarivanju ciljeva u oblasti obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti i emisija gasova sa efektom staklene bašte za period od 2021. do 2030. godine. Na ovaj način uspostavlja se direktna veza između obaveza u okviru Energetske zajednice, EU i obaveza koje proističu iz Pariskog sporazuma. Iako izrada planova još uvek nije obavezna na nivou Energetske zajednice može se očekivati da će Ministarski savet u narednom periodu doneti obavezujuću odluku u vezi sa njihovom izradom i izveštavanjem. U preporuci je posebno istaknuto da bi potpisnice Ugovora trebalo da obezbede široku javnu raspravu i izveštavanje prema Energetskoj zajednici.

Međutim, Srbija se i dalje suočava sa strukturnim i razvojnim problemima koju usporavaju uspostavljanje funkcionalnog okvira za klimatsku politiku, zbog čega usvajanje pravnih tekovina EU u oblasti klimatskih promena teče sporo i ne doprinosi održivom razvoju.

Energetski sektor dominantno utiče na razvoj klimatske politke. Snabdevanje energijom u Srbiji je determinisano zavisnošću od fosilnih goriva: domaćeg uglja u proizvodnji električne energije i uvoznog gasa i nafte. Emisije iz energetske sektora čine oko 80% ukupnih emisija gasova sa efektom staklene bašte i u 2015. i 2016. godini emisije iz energetike su u porastu. Sa druge strane, udeo obnovljivih izvora energije u bruto finalnoj potrošnji u 2016. je iznosio 20,9%, što je manje nego u prethodne dve godine. Nepovoljan regulatorni okvir onemogućava razvoj tržišta obnovljivih izvora, a posebno korišćenje energije vetra i sunca. Potrošnja električne energije u rezidencijalnom sektoru iznosi oko 50% što ukazuje na nisku energetske efikasnost.

Izrada strateških dokumenata i propisa u oblasti klimatskih promena je usporena i neusklađena sa drugim sektorima. Zakon o klimatskim promenama, koji bi, imajući u vidu javno dostupan nacrt, trebalo da obezbedi uključivanje klimatske politike u druge sektore, nije usvojen. Poseban problem predstavlja nedostatak pouzdanih podataka, pre svega o emisijama gasova sa efektom staklene

bašte. U Drugom izveštaju Okvirnoj konvenciji UN o promeni klime prikazan je inventar gasova sa efektom staklene bašte za 2014, uz eksplicitno navođenje da se radi o procenama, zbog nedostatka podataka.

Nacrt Zakona o klimatskim promenama pripremljen je i stavljen na javnu raspravu u martu 2018. godine. Nakon završetka javne rasprave, u aprilu 2018. godine rad na nacrtu ovog zakona je zaustavljen i do danas zakon u formi predloga nije upućen zakonodavnim organima na usvajanje.

Rad na ovom zakonu započeo je nekoliko godina pre nego što je nacrt postao dostupan javnosti, u okviru tvining projekta koji je finansirala Evropska unija. Projektom, čija je realizacija počela 2013. godine predviđena je „priprema zakonodavnog i institucionalnog okvira za sprovođenje“<sup>3</sup> Direktive o trgovini emisijama gasova sa efektom staklene bašte (Directive 2009/29/EC). Prednacrt zakona je predstavljen javnosti još 2016. godine ali je tada radni naziv zakona bio Zakon o sistemu smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte.

Nacionalna strategija klimatskih promena sa akcionim planom je u procesu izrade ali komunikacija nije na nivou koji bi omogućio veće interesovanje i uključivanje javnosti. Sa druge strane, Strategija razvoja energetike za period 2015-2025, sa projekcijama do 2030, usvojena je krajem 2015. Imajući u vidu odredbe Zakona o klimatskim promenama, ukoliko postojeći nacrt ne pretrpi značajnije promene, biće neophodno uskladiti ova dva strateška dokumenta, što će zahtevati angažovanje dodatnih materijalnih i ljudskih resursa. Dodatno, Srbiju očekuje i revizija INDC-a kao i izrada integrisanog energetske i klimatskog plana. Nedostatak koordinacije odgovornih institucija bi mogao da utiče na kvalitet dokumenata i ponovno rasipanje resursa.

Međusektorska saradnja, na horizontalnom i vertikalnom nivou (između centralnih organa vlasti i na relaciji između centralnih i lokalnih organa) i

dugoročno strateško planiranje razvoja javnih politika doprinelo bi integraciji klimatske politike u druge sektore i omogućilo delotvorno uključivanje Republike Srbije u borbu protiv klimatskih promena na globalnom nivou. Primer dobre prakse u uspostavljanju međusektorske saradnje i uljučivanju zainteresovanih aktera u kreiranje i sprovođenje klimatske politike predstavljalo je osnivanje Nacionalnog saveta za klimatske promene, na inicijativu Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine, u novembru 2014. godine. Pored organa javnih vlasti i predstavnika akademskih institucija učešće u radu ovog tela omogućeno je i civilnom društvu. Savet je imao široka ovlašćenja u praćenju i učešću u kreiranju klimatske politike i jačanju međusektorske saradnje. Međutim, ova ambiciozna zamisao nije ostvarena te je Savet postepeno gubio značaj i postao pasivni akter klimatske politike.

Strategija komunikacije za oblast klimatskih promena izrađena je u novembru 2017. za potrebe Ministarstva zaštite životne sredine i ovaj dokument sadrži prilično realan opis komunikacije o klimatskim promenama.

Posebno je važno istaći nedostatak komunikacije i saradnje između centralnog i lokalnog nivoa vlasti, što dugoročno vodi ka slabljenju administrativnih kapaciteta lokalne samouprave i centralizaciji energetske i klimatske politike. Loša komunikacija sa civilnim društvom i akademskom zajednicom onemogućava javnu upravu da iskoristi stečena znanja i iskustvo u ovim sektorima.

*„Ono što karakteriše dosadašnju komunikaciju o klimatskim promenama i samog Ministarstva i programa UNDP-a, ali i drugih pokušaja da se podigne svest ciljnih grupa i opšte javnosti o ovoj temi, jeste nedostatak promišljanja i inovativnosti u osmišljavanju komunikacionih programa i aktivnosti sa ciljem da se postigne veći domet, da se uspostavi dvosmerna komunikacija i da se opšta javnost, kao i specifične ciljne grupe pridobiju kao partneri u promociji teme i konkretnih aktivnosti u borbi protiv klimatskih promena.“*

*Nacionalna strategija komunikacije za oblast klimatskih promena*

<sup>3</sup> Uspostavljanje sistema za monitoring, izveštavanje i verifikaciju neophodnog za uspešnu implementaciju Sistema trgovine emisijama Evropske unije (EU ETS): <http://www.klimatskeprome.rs/projekti/eu-ets-projekat/>

Preporuke za unapređenje klimatske politike u Srbiji i uključivanje u globalni dogovor o borbi protiv klimatskih promena

- Razumevanje klimatske politike kao javno-političkog prioriteta i pitanja od opšteg interesa je od suštinskog značaja za uspešno uključivanje u globalne tokove i jačanje otpornosti na klimatske promene. Klimatske promene su realnost lokalnih zajednica i svih građana Srbije i potrebno je obezbediti inkluzivan pristup kreiranju te politike, dostupnost informacija i pravovremeno obaveštavanje javnosti.
- Usvajanje Zakona o klimatskim promenama predstavlja neophodan preduslov za vođenje klimatske politike i potrebno je da Ministarstvo zaštite životne sredine uputi nacrt zakona u dalju proceduru usvajanja. Kako je primena ovog zakona nemoguća bez pratećih podzakonskih akata nadležno ministarstvo bi trebalo da pokrene postupak pripreme podzakonskih akata i obezbedi učešće javnosti u tom procesu. Rok za usvajanje zakona i odgovarajućih podzakonskih akata ne bi trebalo da bude duži od šest meseci, imajući u vidu obaveze koje proističu iz Okvirne konvencije o promeni klime, procesa pristupanja EU i Ugovora o Energetskoj zajednici.
- Pre upućivanja Zakona o klimatskim promenama u postupak usvajanja potrebno je da nadležno ministarstvo, u saradnji sa drugim relevantnim institucijama, a posebno Ministarstvom rudarstva i energetike, izvrši usklađivanje nacrtu zakona sa Preporukama Ministarskog saveta Energetske zajednice o pripremama za izradu integrisanog nacionalnog energetskog i klimatskog plana.
- Usklađivanje procesa izrade i realizacije strateških i planskih dokumenata, kao i izveštaja, u oblasti zaštite životne sredine, klimatskih promena, energetike i drugih relevantnih oblasti (poljoprivreda, upravljanje šumama i sl.) sa obavezama koje proističu iz Okvirne konvencije o promeni klime, procesa pristupanja EU i Ugovora o Energetskoj zajednici i uspostavljanje saradnje između različitih odgovornih institucija od presudnog je značaja za integrisanje klimatske politike u druge sektore i uspešno ispunjavanje međunarodnih obaveza.
- Nacionalni savet za klimatske promene trebalo bi osposobiti za koordinaciju izrade strateških i planskih dokumenata i, kroz uključivanje donosilaca odluka dati mu političku snagu. Kroz radne grupe unutar Saveta potrebno je omogućiti široko učešće zainteresovanih strana. Savet bi trebalo da bude zadužen i za pripremu učešća Republike Srbije u radu UNFCCC-u i drugim relevantnim međunarodnim telima i saradnju sa civilnim društvom, privredom i akademskom zajednicom. Za rad Saveta potrebno je obezbediti adekvatna sredstva iz budžeta.
- Potrebno je obezbediti javnu dostupnost informacija, podloga, statističkih podataka i drugih izvora za kreiranje inventara emisija gasova sa efektom staklene bašte i obezbediti učešće javnosti u pripremi izveštaja za UNFCCC. Na taj način bi se unapredila pouzdanost i tačnost podataka i relevantnost dokumenata koje izrađuju odgovorne institucije.
- Potrebno je uspostaviti monitoring nad raspolaganjem javnim sredstvima koja se koriste za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, unapređenje energetske efikasnosti i upotrebe obnovljivih izvora energije, na centralnom i lokalnom nivou. Pored obaveznog izveštavanja o utrošenim sredstvima potrebno je, na nivou programskog budžeta i finansijskih planova utvrditi indikatore za merenje efekata ulaganja, kroz novčano iskazan odnos između uložених sredstava i ostvarenih rezultata.

## Spisak korišćenih izvora i literature

### Onlajn izvori:

COP24, The Biggest Immediate Opportunity for Countries to Step Up Climate Action, Eliza Norhtrop, World Resources Institute: <https://www.wri.org/blog/2018/10/cop24-biggest-immediate-opportunity-countries-step-climate-action>

Climate Action Tracker, INDCs lower projected warming to 2.7°C: significant progress but still above 2°C: <https://climateactiontracker.org/publications/indcs-lower-projected-warming-to-27c-significant-progress-but-still-above-2c/>

Climate Action Network Europe, Pledges for the Paris agreement need to be revised at latest by 2018: <http://www.caneurope.org/component/content/article?id=902:pledges-for-paris-agreement-need-to-be-revised-at-latest-by-2018>

United Nation Climate Change, COP24 Will be Paris 2.0: <https://unfccc.int/news/cop24-will-be-paris-20>

EURACTIV, Governments 'not ready' for Katowice COP24: <https://www.euractiv.com/section/climate-environment/news/governments-not-ready-for-katowice-cop24/>

Climate Analytics, Paris Agreement Ratification Tracker: <https://climateanalytics.org/briefings/ratification-tracker/>

International Energy Agency, Statistics: <https://www.iea.org/statistics/?country=SERBIA&year=2016&category=Key%20indicators&indicator=TotCO2&mode=chart&categoryBrowse=false&dataTable=INDICATORS&showDataTable=false>

World Resources Institute, From Bangkok to Katowice: Success at COP24 Requires All Hands on Deck: <https://www.wri.org/blog/2018/09/bangkok-katowice-success-cop24-requires-all-hands-deck>

Forbes, The Paris Climate Agreement Survived Trump. Can It Survive Brazil's Bolsonaro? <https://www.forbes.com/sites/davekeating/2018/10/24/the-paris-climate-agreement-survived-trump-can-it-survive-brazils-bolsonaro/#4025ba216435>

Ministerial on Climate Action, 20-21 June, Brussels, Chairs' Summary: [https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/news/20180621\\_moca\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/news/20180621_moca_en.pdf)

Deutsche Welle, Climate finance poses hurdle ahead of COP24: <https://www.dw.com/en/climate-finance-poses-hurdle-ahead-of-cop24/a-45442247>

### Dokumenti, studije i analize

United Nation Framework Convention on Climate Change, Paris Agreement, 2015

USAID, Analysis of Intended Nationally Determined Contributions (INDCs), June 2016

International Energy Agency, Global Energy & CO2 Status Report, March 2018

Energy Community Secretariat, Annual Implementation Report, 1 September 2018

United Nation Framework Convention on Climate Change, Synthesis report on the aggregate effect of the intended nationally determined contributions, FCCC/CP/2015/7

United Nation Framework Convention on Climate Change, Decision 1/CP.21, Adoption of the Paris Agreement

United Nations Environment Programme, Emissions Gap Report 2018, November 2018

International Energy Agency, CO2 Emissions

From Fuel Combustion 2018 – HIGHLIGHTS, 2018

Aleksandar Macura, Green Growth Perspectives for Serbia - Transparently Renewing Efficiency, Friedrich Ebert Stiftung Belgrade, December 2017

Global warming of 1.5°C: An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty, Summary for Policymakers, Inter-governmental Panel on Climate Change, October 2018

European Commission, Serbia 2018 Report, COM(2018) 450 final, Brussels, April 2018

Energy Community, Recommendation of the Ministerial Council of the Energy Community (2018)11MC-EnG) on preparing for the development of integrated national energy and climate plans by the Contracting Parties of the Energy Community

Energy Community, Policy Guidelines by the Energy Community Secretariat on the development of National Energy and Climate Plans under Recommendation 2018/01/MC-EnC, June 2018

Drugi izveštaj Republike Srbije prema Okvirnoj konvenciji UN o promeni klime, Ministarstvo zaštite životne sredine, Beograd, avgust 2017.

Branislava Jovičić, Aleksandar M. Jovović, Strategija komunikacije za oblast klimatskih promena, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Beograd, novembar 2017.



#### O autoru

**Mirko Popović** je samostalni konsultant za zaštitu životne sredine, održivi razvoj i dobro upravljanje.

#### Imprint

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd  
Dositejeva /51/1 11000 Beograd

Odgovorna osoba:  
Dr. Max Brändle | Direktor, Regionalna kancelarija za  
Srbiju i Crnu Goru

Tel.: ++381 (11) 3283 271 | Fax: ++381 (11) 3283 285  
[www.fes-serbia.org](http://www.fes-serbia.org)

Narudžbina publikacija:  
[info@fes-serbia.org](mailto:info@fes-serbia.org)

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Fridrih Ebert.